

УДК [159.9.:343.54](477)

Вікторія Юрїївна ГЛАЗЕНКО,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

БУЛІНГ ПРОТИ ВЧИТЕЛЯ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Показано, що «булінг» - це один з різновидів насильства, який застосовується переважно в групах і колективах з метою особистого самоствердження «булера». Кінцевою метою будь-якого насильства є встановлення влади однієї людини над іншою, яка є слабкішою за булера.

Коли йдеться про булінг у шкільному середовищі, передусім на думку спадає цькування дітей однолітками. Проблемі булінга присвячені роботи зарубіжних і вітчизняних дослідників (П.-П. Хайнеманн, Д. Ольвеус, Е. Г. Руланн, А. Пікас, К. Салмивалли, А. А. Бочавер, С. М. Єніколопов, С. В. Кривцов, К. Д. Хломов та ін.). Проте жертвами булінгу нерідко стають і вчителі – вони потерпають не лише через психологічне, а й через фізичне насилля з боку учнів та їхніх батьків.

Булінг – один із різновидів насильства, який застосовується переважно в колективах з метою особистого самоствердження «булера» за рахунок систематичного приниження «жертви». Існує фізичний, психологічний, економічний, сексуальний та кібербулінг. Шкільного середовища стосуються передусім перші два види. Так, фізичний булінг найчастіше проявляється в таких формах як побиття, ляпаси чи штовхання. Психологічний – у вербальному цькуванні (надання прізвиськ, обзивання, поширення пліток).

Часто булінг проявляється у такий спосіб: вчитель проводить урок, а школярі не звертають на нього уваги й навмисно голосно розмовляють та займаються своїми справами. Іноді доходить і до того, що діти починають жбурляти в учителя, скажімо, папірці та відкрито насміхатися. Здебільшого, усі зусилля педагога припинити це є марними. Як правило, в підлітка-булера – конфлікт не лише з учителем. Він хоче продемонструвати щось одноліткам. А завдання вчителя – включити цього учня в загальну групову динаміку в класі, зацікавити його. Вкрай важливо зараз навчати самих учителів працювати з групою, а не традиційно сидіти за столом «із прямими очима і рівною спиною». Зараз, в час новітніх технологій, вчитель – не єдине джерело знань. Діти з легкістю відкривають мережу і можуть знайти там усе, що потрібно. Так учні самі показують, що вчителям уже час змінюватися і шкільну систему освіти теж терміново потрібно реформувати [2].

За словами Богдана Петренка, заступника директора Українського інституту дослідження екстремізму, опитування, яке було проведено в

Іспанії, показало, що 73 % педагогів потерпали від словесного знущання, а 15 % – від насильницьких нападів з боку учнів. В Японії дійшло до того, що прем'єр-міністр країни порадив учителям записатися на курси самооборони.

Прояви булінгу щодо вчителя: ігнорування; образливі прізвиська; обговорення приватного життя вчителя; систематичне порушення дисципліни; відмова виконувати вимоги педагога; негативні пости у соцмережах; відправка листів з образами та погрозами (частіше за все – анонімних).

На переконання Богдана Петренка, винуватцем булінгу можуть бути як учні, так і самі вчителі. Основними мотивами булінгу у переслідувачів є потреба у владі, відчуття вдоволення від завдання шкоди іншим, а також винагорода – матеріальна (гроші, цінності, сигарети, що їх відбирають у жертви) або психологічна (престиж, соціальний статус тощо). Крім індивідуально-особистісних передумов учасників виникненню булінга сприяють також особливості соціального контексту. Найчастіше ініціатором булінгу щодо вчителя стають ті діти, які ображають і своїх однолітків. Це можна порівняти з виходом на новий рівень «майстерності» – коли лідер прагне продемонструвати, що не боїться навіть дорослих.

У чому полягає вина вчителя? Цькують насамперед тих, хто не може за себе постояти. Це педагоги, які проявляють крайню терплячість, дозволяють з себе знущатися, не можуть поставити задираку на місце. Однією з найпоширеніших причин є невміння педагога налагодити з учнями гарні взаємини, зворотній зв'язок, неповага до них. Важливим фактором є професійне вигорання: якщо учителю самому вже «нічого не хочеться», він є песимістом та вічно незадоволеним – діти це відчувають і підсвідомо «карають» учителя за те, що і їм самим стає нудно. А з іншого боку – підштовхують його до звільнення, щоб на його місце прийшов інший. До інших причин треба віднести таке: нетактовна поведінка учителя; учитель, прагнучи стати учням другом, дозволив їм панібратство (іншими словами, дозволив вилізти собі на голову); не слідкує за своїм зовнішнім виглядом; закриває очі на проблему та дозволяє деструктивним настроям наростати.

Отже, головна причина булінгу щодо педагогів – це втрата їхнього авторитету серед учнів. На Україні зафіксовано декілька випадків булінга щодо вчителів. Так, у Хмельницькій області суд ухвалив рішення про притягнення до адміністративної відповідальності особи за булінг. У поліції розповіли, що булером виявився старшокласник однієї з місцевих шкіл, а потерпілим – його вчитель. Булінг проявлявся в систематичних образах та психологічному тиску з боку учня. Підлітка визнали винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3

ст. 173-4 (Булінг (цькування) учасника освітнього процесу) Кодексу України про адміністративні правопорушення [1]. На Рівненщині вчителька кинулася з моста через складні стосунки з учнями, раніше стало відомо про київського другокласника, який регулярно знущався з вчителів та однолітків, а в січні цього року всю країну обурило побиття педагога батьком одного зі школярів у Києві [3].

Що ж робити у випадку прояву булінга по відношенню до вчителя?

По-перше, слід зізнатися самому собі, що ця проблема існує та усвідомити, що педагог став жертвою насилля. Варіант «перечекати» відкинути зразу. Навпаки – про проблему мають знати і адміністрація освітнього закладу, і батьки учнів, які ображають учителя. Потрібно розібратися у причинах, а тоді прибирати наслідки.

По-друге, педагогу варто замислитися: можливо, він робить щось не так? Чому учні вибрали саме його? Нецікаві уроки? Занадто сувора поведінка? Чи навпаки – дозволив перейти межі дозволеного? Дуже важливо бути цікавим для своїх учнів, проявляти доброзичливість і водночас не перетворюватися на тирана. Не демонструвати свою перевагу, і в той же час не виказувати занепокоєння і страх.

По-третє, навчитися поважати себе. І не декларативно, а «на ділі». Знати свої права, показати, що педагог готовий їх відстоювати. Не боятися при цьому «підняти на вуха» керівництво закладу, а не мовчки погоджуватися «не виносити сміття». Якщо ж педагога у цьому не підтримують – то чи варто залишатися на такому місці роботи.

По-четверте, складіть правила поведінки. Це своєрідна угода з учнями. Важливо прописати у ній не лише обов'язки учнів, а й власні, як і окреслити вчинки-табу. Звичайно, це не юридичний документ, проте визначення правила гри дисциплінує і дозволяє стримати прояви негативної поведінки.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 12.02.2020).
2. Попова С. Як вчителю не стати жертвою булінгу // Нова українська школа : сайт. 06.03.2019. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-vchytelyu-ne-staty-zhertvoyu-bulingu/> (дата звернення: 12.02.2020).
3. Булінг з боку учнів: як учителю захиститися від насилля // Український інститут дослідження екстремізму : сайт. 07.12.2018. URL: <http://uire.org.ua/publikatsiyi/buling-z-boku-uchniv-yak-uchitelyu-zahistitisya-vid-nasillya/> (дата звернення: 12.02.2020).

Отримано 24.02.2020

